

Zaštitna arheološka istraživanja rimskoga gospodarsko-ladanjskog kompleksa u Dujmovači

Vedran Katavić
HR, 21000 Split
Kaukal d.o.o.
Fra Luje Maruna 1

Iznose se rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja tijekom kojih su pronađeni dijelovi građevinskoga sklopa rustične vile s pratećim pojedinačnim grobovima te su sagledani u kontekstu širega prostora Dujmovače. Pokretni arheološki nalazi govore o razvoju gospodarskoga objekta od 1. do 6. stoljeća, a sačuvani ostaci arhitekture idu u prilog pretpostavci o primarno termalnoj namjeni prostorija.

Ana Sunko Katavić
HR, 21000 Split
Kaukal d.o.o.
Fra Luje Maruna 1

Ključne riječi: Dujmovača – Zagorski put (Bartulove njive), salonitanski ager, rustična vila

Tomislav Jerončić
HR, 21000 Split
Kaukal d.o.o.
Fra Luje Maruna 1

UDK: 904:728.9>(497.5 Split) "652"

Prethodno priopćenje
Primljeno: 30. lipnja 2015.

UVOD

Arheološki lokalitet Dujmovača – Zagorski put (Bartulove njive) nalazi se u sjeveroistočnom dijelu grada Splita, u ulici koja se pruža od Mostarske ulice na jugu do Puta Mostina na sjeveru te povezuje gradske četvrti Smokovik i Dujmovaču. Ovaj prostor splitskoga poluotoka bio je u rimsko doba sastavni dio salonitanskoga agera. Istočno od Zagorskoga puta prolazi dio trase Dioklecijanova vodovoda izgrađena krajem 3. stoljeća za potrebe Palače. Nadzemni dio akvedukta na području Mostina dug je 234 m i ima 19 lukova, a nalazi se istočno od lokaliteta, dok se južno, na predjelu Smokovik, nalazi nadzemni dio akvedukta koji sa sedam otvora prelazi istoimeni potok. Zapadno od Zagorskoga puta prolazi glavna komunikacija, današnja Solinska ulica, uz koju se nalazi crkva sv. Dujma. Crkva je sagrađena na mjestu gdje se, po legendi, odmorila četa koja je prenosila kosti sv. Dujma iz Solina

u Split. Legenda pripovijeda kako su nosači ožednjeli, a voda je zagovorom sv. Dujma čudesno potekla. Na tome mjestu kasnije je sagrađena crkva koju je godine 1747. proširio Splitski Petar Bakić. Već je nadbiskup Stjepan Cosmi godine 1682. prilikom vizitacije zabilježio da je kapela gotovo zasuta naplavinom vode iz potoka Solinčice. Biskup Ladislav zabilježio je kod Dujmovače solane (*super salinas s. Doimi*). Po drugim dokumentima zna se da su solane davale dosta soli jer je tlo vrlo pogodno – plitko more i slatka voda u blizini.¹

Nastavak Zagorskoga puta prema jugu vodi na prostor Brda (Ravne njive) gdje su godine 1962. na predjelu Boktuljin put prilikom gradnje ceste uništeni ostaci starije građevine. Ti su ostaci pripadali antičkoj rustičnoj vili uz koju je bilo antičko groblje (sl. 1).² Južni dio Zagorskoga puta nalazi se u arheološkoj zoni koja je obuhvaćena

1 L. Katić 1956, str. 142-143.

2 T. Marasović – F. Oreb 1977, str. 98.

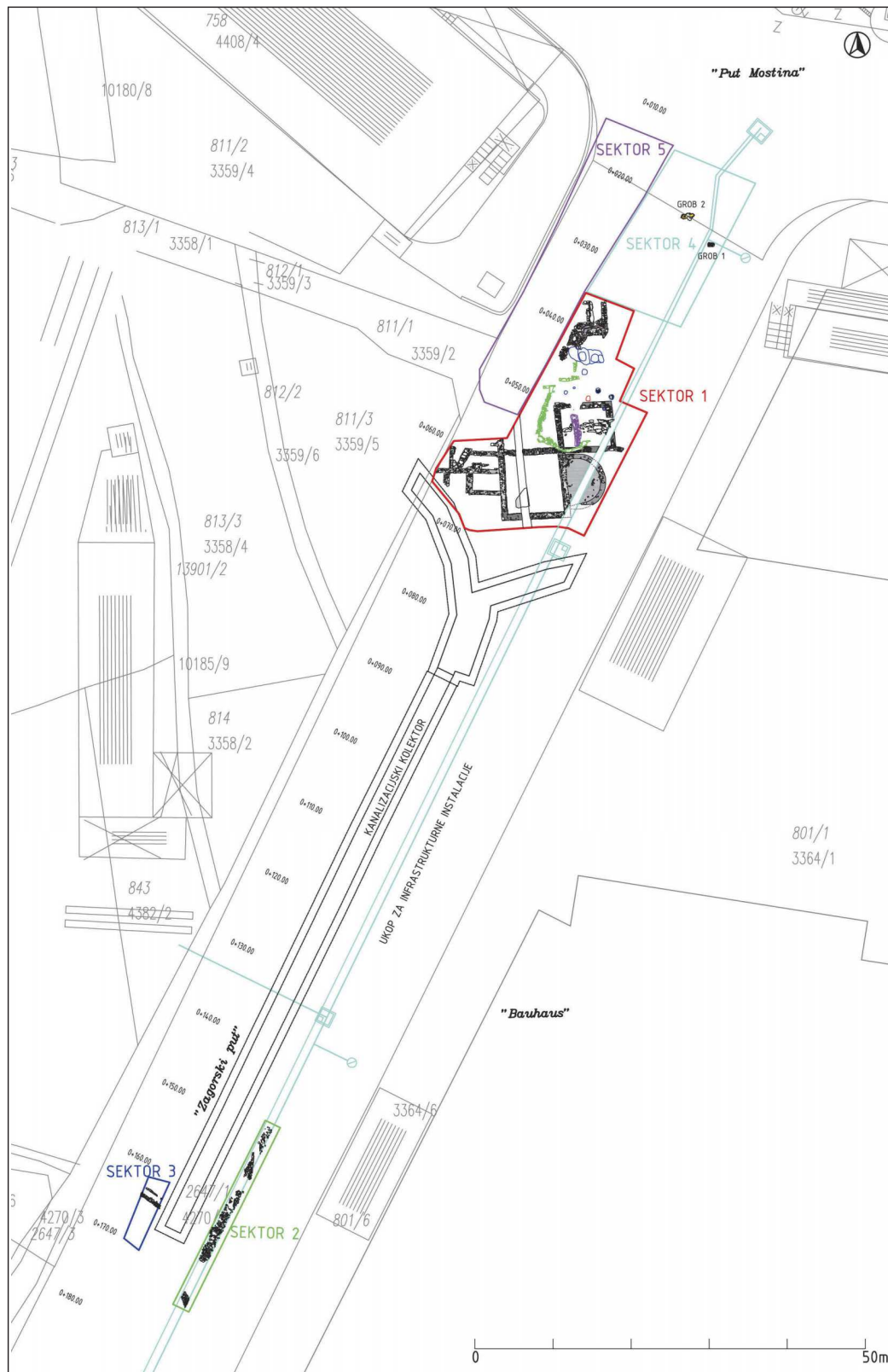
Slika 1
Položaj lokaliteta

posebnim mjerama zaštite. Stoga je, sukladno Uvjetima Konzervatorskoga odjela u Splitu, na toj lokaciji sredinom veljače 2011. započeo arheološki nadzor nad zemljanim radovima u sklopu izgradnje pristupa trgovačkom centru Bauhaus.

Prilikom iskopa kanala za instalacije početkom travnja 2011. uočeni su ostaci arhitekture i slojevi s keramičkim nalazima iz antičkoga razdoblja. U cilju definiranja registriranih ostataka i sprječavanja daljnje devastacije nadležni konzervator odredio je istražne radove na površini od cca 100 m². Prilikom arheoloških istraživanja

pronađeni su solidno sačuvani ostaci zidane arhitekture objekta s apsidalnom prostorijom te se nametnula potreba za dodatnim arheološkim radovima. Zaštitna arheološka istraživanja provedena su na ukupnoj površini od cca 400 m². Zbog ograničenosti obuhvata uvjetovanih imovinsko-pravnim odnosima na dijelu prema istoku i zapadu, planiranom zonom obuhvata prema sjeveru te samoga položaja lokaliteta, završni građevinski radovi obavljani su uz preinake projekta i pod arheološkim nadzorom. Arheološki radovi završeni su krajem srpnja 2011. primarnom zaštitom nepokretnih nalaza i zatrpavanjem.³

3 Voditeljica arheološkoga nadzora bila je Ana Sunko Katavić, dipl. arheolog, dok je voditelj arheološkoga istraživanja bio Vedran Katavić, prof. povijesti i arheologije; zamjenik voditelja arheoloških istraživanja i nadzora bio je Tomislav Jerončić, dipl. arheolog. Stručnu ekipu sačinjavali su: Vedrana Polić, dipl. arheolog, Ida Beg Jerončić, dipl. arheolog i povjesničar umjetnosti; tehničko dokumentacijske poslove obavili su Marin Kraljev, Eda Sunko i Porin Kukoč, a zračne snimke arheološkoga lokaliteta izradio je fotograf Zlatko Sunko. Ručni iskop uz poštivanje zatečenih stratigrafskih odnosa obavilo je desetak pomoćnih radnika: Mate Kovačević, Zoran Mamut, Marin Trebotić, Paulo Begić, Ante Radovčić, Ivan Radovčić, Vice Radovčić, Ivan Škvorc, Hrvoje Žeravica, Jozo Matijević, Ivan Begić, Tomislav Šarolić i Josip Bilić, suradnici i djelatnici tvrtke Kaukal d.o.o. Split. Strojni iskop kao i ostala logistička sredstva pružili su izvođači radova tvrtke Brodomercur d.o.o. Split i Feniks Jakić d.o.o. Split, dok je građevinski nadzor obavila tvrtka Meritum inženjering d.o.o. Split. Nadzor nad arheološkim radovima i koordinaciju obavila je nadležna viša konzervatorica Ministarstva kulture, Konzervatorskoga odjela u Splitu, Dubravka Čerina, dipl. arheolog i pov. umjetnosti. Sva potrebna financijska sredstva osigurao je investitor Grad Split, čiji je koordinator bila dipl. ing. Ana Pogorelić.

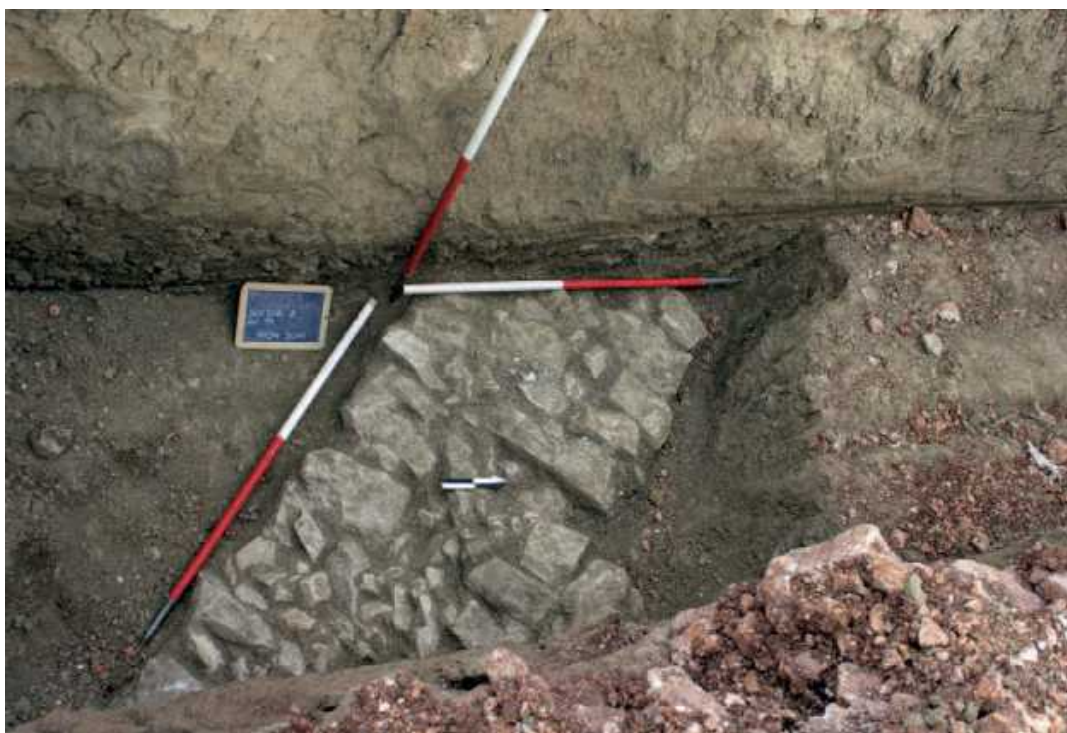
Slika 2
Položaj arheoloških istražnih radova na katastarskoj podlozi

TIJEK ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA

Stalni arheološki nadzor započeo je zemljanim iskopom, a kako je predmetna lokacija posljednjih desetljeća bila korištena kao ilegalni deponij uglavnom građevinskoga otpada, nasip je dosezao relativnu visinu i do 3 m. Uslijedilo je uklanjanje postojećega asfalta i asfaltne podloge stare ceste na zapadnom dijelu, dok se na istočnom neasfaltiranom dijelu ispod hodne razine nastavio pružati recentni sloj nasutoga građevinskog materijala. Prilikom ove faze iskopa relativne dubine cca 0,5 m nisu uočeni arheološki nalazi. Tijekom iskopa istočnoga kanala za infrastrukturu smjera sjever-jug, širine 1 m, registriran je smeđi glinasti kompaktni sloj unutar kojega su se pri dnu uočavali rijetki sitni tragovi gara i keramike. Na središnjem dijelu oko stacionaže 0+110,00 registriran je sivi pjeskoviti geološki sloj, koji je mogao nastati kao posljedica plavljenja i dužega zadržavanja vode, vjerojatno obližnjega potoka Smokovik. Osim tih slojeva geološkoga nastanka, prilikom strojnoga iskopa kanala registrirani su i arheološki ostaci, stoga su provedena sondažna i zaštitna arheološka istraživanja. Obzirom na položaje registriranih arheoloških ostataka te radi lakše obrade nalaza istraženi prostori procesuirani su po sektorima (sl. 2).

Na južnom dijelu iskopa kanala, između stacionaža 0+150,00 i 0+175,00, na prostoru definiranom kao sektor 2, na visini od 6,70 m n. m. registrirani su ostaci suhozidne kamene strukture, smjera istok-zapad (sl. 3). Zbog planiranoga paralelnog iskopa kanala koji bi se pružao zapadno, u cilju definiranja eventualnoga nastavka struktura iz sektora 2, istražen je prostor površine 23 m² između stacionaža 0+160,00 i 0+170,00, definiran kao sektor 3. Unutar ovoga sektora, na visini od 6,95 m n. m., također su registrirane zidane kamene strukture (sl. 4).

Suhozidna gradnja pronađenih struktura kao i izostanak pokretnih nalaza onemogućili su funkcionalnu i kronološku valorizaciju ovih ostataka. Nakon definiranja i dokumentiranja ti nalazi su prekriveni geotekstilom i zatrpani. Radi njihove zaštite i očuvanja izgradnja infrastrukture je dislocirana neposredno zapadno uz postojeći recentni kolektor. Ovim kolektorom nastalim u drugoj polovini 20. stoljeća dijelom je kanaliziran i potok Smokovik. Prilikom učestalih kiša kolektor je plavio središnji dio iskopsnoga kanala, gdje su na području sektora 1, od stacionaže 0+035,00 do 0+070,00, pronađeni arheološki najinteresantniji nalazi (sl.5).

Slika 3
Sektor 2 s ostacima suhozidne arhitekture (snimio Marin Kraljev)

Slika 4
Sektor 3 s ostacima suhozidne arhitekture (snimio Marin Kraljev)

Slika 5
Zračna snimka ostataka arhitekture antičkoga kompleksa (snimio Zlatko Sunko)

Slika 6
Kompozitni prikaz sektora 1 s ostacima antičkoga kompleksa

Pronađeni ostaci arhitekture u sektoru 1 nastavili su se pružati prema nešto uzdignutijem sjevernom prostoru Puta Mostina, koji je većim dijelom bio devastiran prethodnim infrastrukturnim radovima. Na tom prostoru, definiranom kao sektor 4, od stacionaže 0+015,00 do 0+035,00, proveden je arheološki nadzor. Prilikom nadzora nisu zabilježeni nalazi arhitekture, međutim pronađeni su pojedinačni grobovi. Na prostoru zapadno od sektora 1 i 4, između stacionaža 0+015,00 i 0+055,00, u cilju očuvanja arheološkoga lokaliteta, infrastruktura je preusmjerena uz već nastale infrastrukturne intervencije koje su uzrokovale devastaciju, dok su planirana dubina iskopa i način temeljenja ceste ograničeni. Građevinski radovi na ovom prostoru (sektor 5) obavljani su uz arheološki nadzor, a nisu registrirani arheološki ostaci.

REZULTATI ARHEOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA

Ostaci arhitekture

Arheološka istraživanja na lokalitetu Dujmovača – Zagorski put provedena su na površini od cca 400 m², definiranoj kao sektor 1. Tom prilikom registrirani su ostaci

antičke arhitekture i višeslojni stratigrafski odnosi pomoću kojih je izdvojeno nekoliko kronoloških faza razvoja ovoga područja, od antičkoga do novovjekovnoga razdoblja. Među pronađenim pokretnim i nepokretnim arheološkim nalazima najbrojniji su oni koji pripadaju antičkim fazama ovoga dijela salonitanskoga agera. Pojedini nepokretni arheološki nalazi sugeriraju srednjovjekovno podrijetlo, iako izostaju značajniji i kronološki konkretniji pronalasci pokretnoga arheološkog materijala toga razdoblja. Pronađeni ostaci antičke arhitekture sačuvani su u vidu zidova i temelja zidova, sustava kanala, podova odnosno podnica koji pripadaju graditeljskoj cjelini s većim brojem prostorija. Obzirom na to da se pronađeni zidovi pružaju izvan istraženih gabarita, dio ovih prostorija, osobito u zapadnom dijelu, nije u cijelosti definiran (sl. 6).

Južni dio istraženoga kompleksa sastoji se od tri jasno definirane veće prostorije na njegovu istočnom dijelu (prostorije 1, 2 i 3; sl. 6). Na zapadu južnoga dijela kompleksa u cijelosti su definirane dvije manje prostorije (prostorije 4 i 5; sl. 6), a s obzirom na smjerove pružanja zidova pretpostavlja se postojanje još barem dviju prostorija. Na istraženom sjevernom dijelu lokaliteta može se

Slika 7

Zračna snimka jugoistočnih prostorija antičkoga kompleksa (snimio Zlatko Sunko)

pretpostaviti nastavak pružanja kompleksa sa sustavom kanala i manjim prostorijama, a nešto sjevernije i postojanje nekropole.

Čini se da je južni dio pronađenoga kompleksa organiziran oko najveće centralne prostorije (prostorija 1). Ovu prostoriju površine 53 m² i gotovo pravilnoga četvrtastog tlocrta zatvaraju temelji zidova dimenzija 7 x 7, 5 m. Uz njezin istočni zid nadovezuje se prostorija apsidalnoga oblika (prostorija 2), koja zatvara površinu od cca 21 m², u kojoj je djelomično sačuvana podnica načinjena od hidraulične žbuke. Sjeverno uz prostoriju 2 nalazi se pravilna četvrtasta prostorija 3 površine cca 30 m² (sl. 7).

Prostoriju 3 zatvaraju loše sačuvani temelji zidova. Sjeverni i istočni zid većim dijelom nedostaju, dok se daju naslutiti pravci pružanja istočnoga zida u smjeru sjevera i južnoga zida u smjeru istoka. Obzirom na visine temelja zidova, čini se kako je ova prostorija zbog konfiguracije terena funkcionirala na višem nivou u odnosu na prostorije 1 i 2. Zidovi ovih prostorija građeni su od lomljenoga kamena u tehnici *opus incertum* na način da se između dvaju vanjskih lica, koja su zidana u pravilnim redovima, ubaci sloj sitnijega lomljenog kamena sa žbukom. Tijekom dužega razdoblja funkcioniranja prostorija 3 doživjela je pregradnju, sačuvanu poprečnim zidom. Ovaj zid smjera sjever-jug

građen je suhozidnom tehnikom, a njegove temelje čine dva veća kamena bloka. Nije jasno jesu li veći kameni blokovi prije pregradnje činili temelje postamenta baza nosivih stupova, na što zatečeni odnosi ukazuju. Pregradni zid, odnosno eventualne baze stupova, podijelili su prostoriju 3 na veću istočnu i manju zapadnu prostoriju (sl. 8).

Osnovicu zapadnih prostorija južnoga dijela kompleksa čini zid smjera istok-zapad, istražen u dužini od gotovo 8 m. Ovaj zid je uz neznatni otklon okomit na središnju prostoriju. Na pojedinim mjestima sačuvani dijelovi zida načinjeni su od sedre. Sjeverno uza zid dograđena je pravokutna prostorija (prostorija 4) površine 11 m², dok se na jugu nalazi četvrtasta prostorija (prostorija 5), površine cca 8 m² (sl. 9). Unutar prostorije 4 sjeverno uz centralni zid nalaze se ostaci pravilne četvrtaste zidane strukture koji su u izravnom odnosu s registriranim ostacima hidraulične žbuke. Na tom mjestu u zidu je integrirana cjevasta šuplja opeka (*tubul*), koja tako funkcionalno povezuje prostorije 4 i 5 (sl. 10). Dalje prema zapadu centralni zid i barem dvije prostorije u potpunosti su uništeni gradnjom kolektora. Još dva zida okomita na centralni zid s južne odnosno sjeverne strane daju pretpostaviti postojanje prostorija 6 i 7. Prostorija 6 vjerojatno je povezana sustavom kanala koji se mogu naslutiti u sačuvanim kamenim

Slika 8

Kasnoantičke pregradne strukture pri prenamjeni prostorije 3 (snimio Tomislav Jerončić)

Slika 9
Prostorije na jugozapadnom dijelu istraženoga kompleksa (snimio Tomislav Jerončić)

Slika 10
Centralni zid jugozapadnoga dijela kompleksa (snimio Tomislav Jerončić)

ostacima smjera sjever-jug, a dijelom prolaze sjevernom prostorijom 4. U kutu prostorije 6 sačuvani su ostaci podnice i zidova ožbukanih hidrauličnom žbukom. Na sjevernom istraženom dijelu prostorije 5 nisu pronađeni ostaci hidraulične žbuke, ali su pronađeni na vanjskoj stijenci istočnoga zida prostorije. Zidovi ovih prostorija također su građeni u tehnici *opus incertum*. Obzirom na neznatan otklon te način i dubinu temeljenja, objekti jugozapadnoga dijela kompleksa možda su neznatno kasnijega nastanka. Širina sačuvanih zidova ovih prostorija je do 0,5 m te ukazuje na to da se vjerojatno radi o prizemnim prostorijama (sl. 11).

Otprilike 8,5 m sjeverno od prostorije 3 sačuvani su ostaci dvaju paralelnih zidova smjera istok-zapad između koji je integriran sustav kanala. Rubovi kanala omeđeni su kamenom dok su u dnu kanala polegnuti krovni crjepovi (*imbrices*) povezani žbukom. Ovaj sustav kanala pruža se u smjeru zapada te se račva prema jugu (sl. 12). Pronađeni zidovi istraženi su u duljini od oko 4 m, a prema zapadu zajedno s pretpostavljenom prostorijom 8 podvlače se pod zapadni profil. Istraženi istočni kut prostorije 8, široke 2,5 m, čine odlično očuvani zidovi građeni

od pravilno obrađenoga kamenja u obliku kvadra bez vezivnoga sredstva. Ti zidovi ukopani su u geološki sloj tzv. tupine poput bazena i tako sačuvani do 1,20 m relativne dubine (sl. 13). Prostor između južnoga i sjevernoga dijela kompleksa dijelom je devastiran pa se pružanje istočnoga zida nagađa. Na tom prostoru pronađeno je nekoliko jama, dubokih gotovo 1 m, koje možemo funkcionalno dovesti u vezu s akumulacijom u sustavu kanala. Tako u širem kontekstu devastirani prostor možemo sagledati kao otvoreni atrijski prostor unutar antičkoga kompleksa.

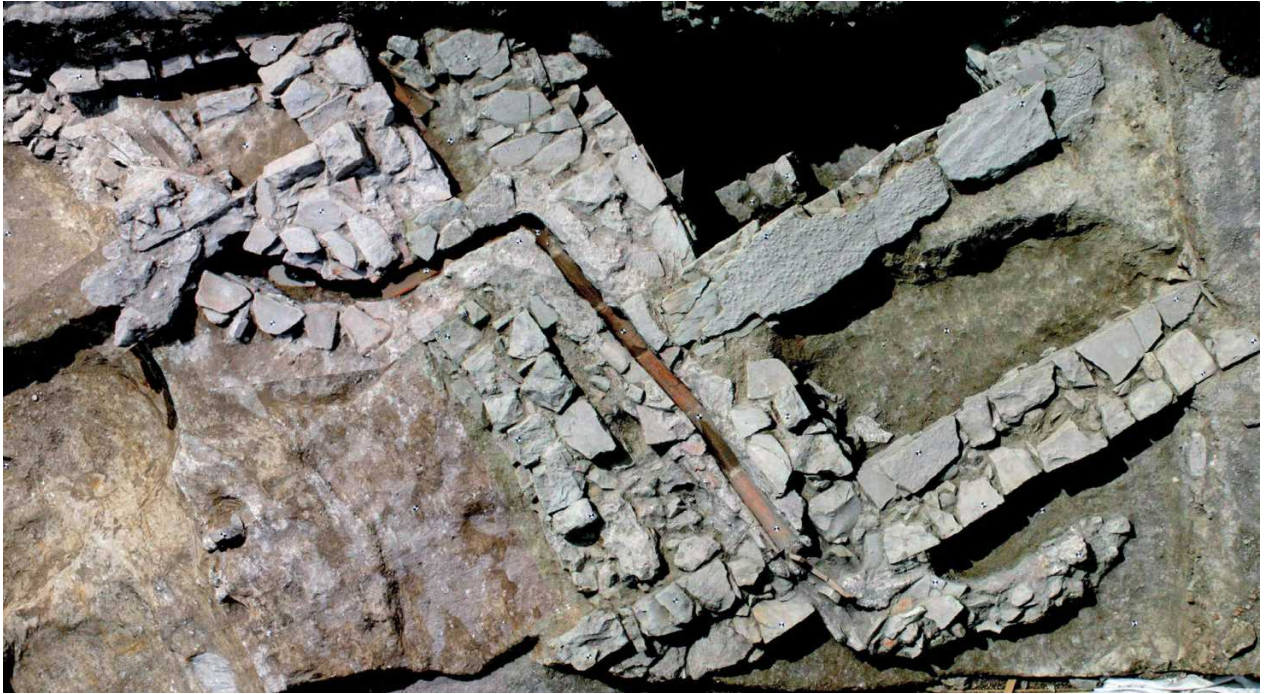
Ostaci grobova

Među slojem kamenja, vjerojatno nastalim urušavanjem i nivelacijom prostora koji se prema sjeveru terasasto uzdiže, pronađena je i nadgrobna stela koja je pri dnu natpisa oštećena. Natpis na steli govori o tome da je Tata postavila nadgrobni spomenik svojoj nećakinji Suri koja je živjela deset(?) godina. Riječ je o predstavnicama autohtonoga pučanstva, a natpis je zanimljiv zbog toga što ima nekoliko grešaka i odlike vulgarnoga latiniteta. Po tipu spomenika, ali i sadržaju natpisa, najizglednije je da je stela nastala u 3. ili 4. stoljeću (sl. 14).⁴

Slika 11
Prostorija 5 u jugozapadnom dijelu kompleksa (snimio Tomislav Jerončić)

4 Zahvaljujemo kolegi dr. sc. Dinu Demicheliju na preliminarnom osvrtu na natpis nadgrobne stele, dok će se detaljnija analiza, nadamo se, naknadno objaviti.

Slika 12
Zidovi i sustav kanala na sjevernom dijelu kompleksa (snimio Tomislav Jerončić)

Slika 13
Sačuvani zidovi sjevernih prostorija (snimio Tomislav Jerončić)

Slika 14
Nadgrobna stela s natpisom, 3. ili 4. stoljeće
(snimio Zlatko Sunko)

Ova stela mogla je dospjeti s prostora sjeveroistočno od istraženih prostorija gdje se pretpostavlja postojanje nekropole. Naime u geološkom sloju (tzv. tupini) pronađena su dva oštećena groba u amforama. Oba groba orijentirana su istok-zapad, a unutar njih nema grobnih priloga. Ovim načinom primarno se ukapalo stanovništvo lošijega imovinskog statusa, a ovisno o potrebama korišten je i veći broj amfora (sl. 15 i 16).

Ulomci amfora iz grobova ukazuju na ukop pokojnika u dvjema amforama različitih tipova. Kod groba 1, među ulomcima svijetlocrvene keramike lošije fakture s rijetkim kalcitnim primjesama, ističe se ulomak ruba amfore

cilindričnog vrata s rebrastim ručkama (tab. 1/1).⁵ Rub amfore je trakasto zadebljan i ima naglašen izljev, zakošen s unutrašnje strane. Pronađeni ulomci amfore pripadaju sjevernoafričkoj produkciji, tipu VI/ Africana II C po Keayu, a datira se od kraja 3. do početka 5. stoljeća.⁶ Ulomci druge amfore, izrađene od crvene gline s rijetkim primjesama vapnenca, imaju finu fakturu, a na vanjskoj stijenci sačuvan je svijetlosmeđi premaz (tab. 1/2). Ovaj tip amfore dugoga cilindričnog vrata ima blago profilirani, prema unutra zakošeni izljev. Manje ovalne ručke spajaju vrat i prijelaz vrata s ramenima tijela amfore. Na osnovu analognih primjera ova amfora bi po Keayu pripadala tipu VI, Africana II C B, a može se datirati od kraja 3. do sredine 5. stoljeća.⁷

Ulomak ruba amfore od crvene gline s rijetkim primjesama kalcita iz groba 2 fine je fakture, na vanjskoj stijenci ima sačuvan svijetlosmeđi premaz (tab. 1/3). Naglašeni izvijeni rub amfore vjerojatno cilindričnoga vrata ima zakošeni izljev. Na osnovu pretpostavljenih analognih primjera ova amfora po Keayu bi pripadala tipu XXV C, a može se datirati u 4. i 5. stoljeće.⁸

Pokretni arheološki nalazi

Tijekom arheoloških istraživanja na lokalitetu Dujmovača – Zagorski put prikupljena je znatna količina pokretnih arheoloških nalaza, izrađenih od različitih vrsta materijala i raznih funkcija.⁹ Među posebnim nalazima su predmeti koji, osim što su dobro očuvani, omogućuju konkretnije tipološko-funkcionalne i kronološke odrednice. Od ukupno 280 posebnih nalaza njih 224 čine metalni predmeti, od kojih je 177 primjeraka novca. Nalazi novca datiraju od 2. stoljeća prije Krista do 6. stoljeća poslije Krista, a najbrojniji su nalazi kasnoantičkoga novca iz 4. i 5. stoljeća.

Kao posebnu grupu predmeta slične funkcionalno-dekorativne namjene, izrađenih različitim tehnikama i vrstama materijala, izdvojen je nakit. Obzirom na stilsko ponavljanje i duže razdoblje uporabe, nakit često nije kronološki osjetljiv, ali ipak njegova funkcionalna karakterističnost i kontekstna prisutnost može sugerirati namjenu pojedinih prostorija. Geme kao nakitni predmet u rimsko doba najčešće su izrađivane od dragoga i poludragoga kamena na kojemu su bili urezani različiti prikazi poput

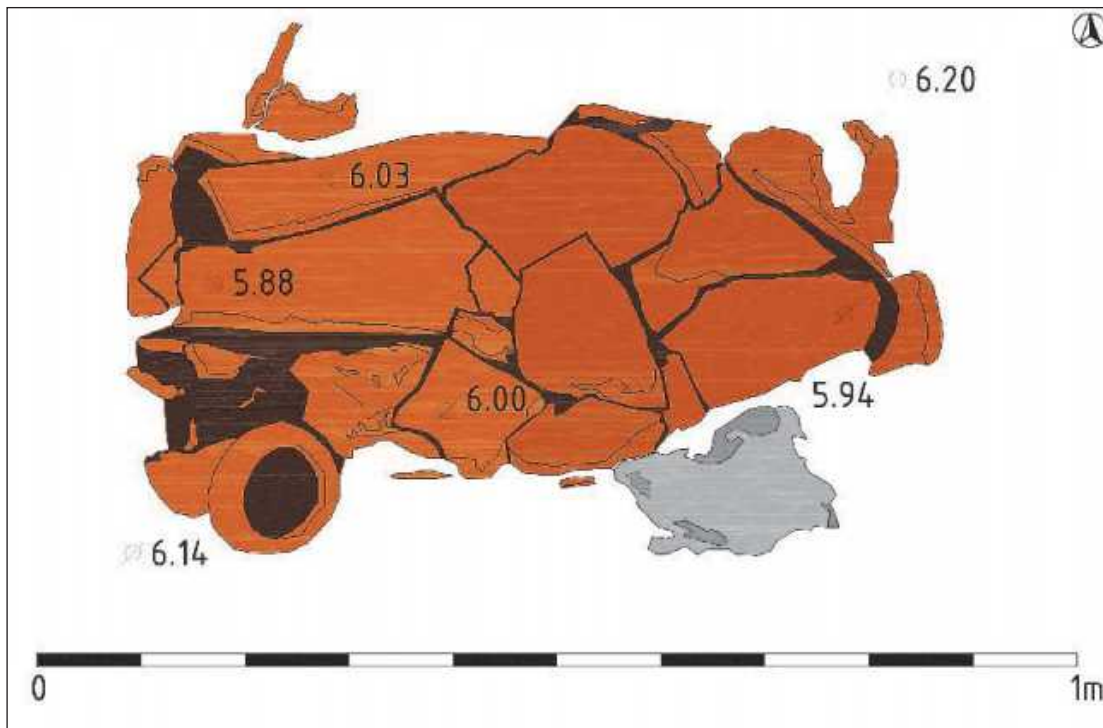
5 Table s pokretnim arheološkim nalazima keramike, stakla, metalnih predmeta i predmeta od kosti izradila je Katarina Marović, akademska kiparica.

6 S. J. Keay 1984, str. 120, fig. 45.

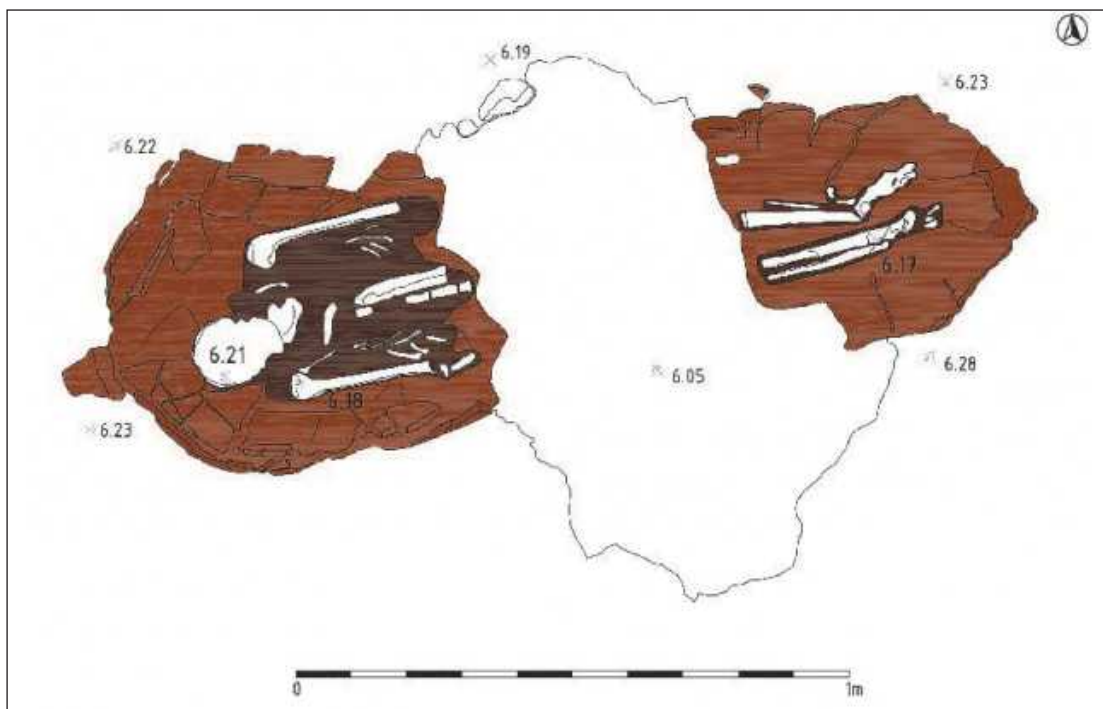
7 S. J. Keay 1984, str. 120, fig. 45.

8 S. J. Keay 1984, str. 201, fig. 79.

9 Potrebne restauratorske i konzervatorske radove pokretnih arheoloških nalaza obavili su djelatnici Akademije znanosti i umjetnosti u Splitu, Odsjeka za restauraciju i konzervaciju. Pokretni arheološki nalazi pohranjeni su u Muzeju grada Splita, što je rezultiralo njihovom prezentacijom kao dijela izložbe *Dujmovača express*, postavljenoj u Muzeju grada Splita u svibnju 2014., autorice Elvire Šarić Kostić.

Slika 15
Grob 1

Slika 16
Grob 2

rimskih božanstava, mitoloških scena, raznih životinja i predmeta. Ti prikazi prožeti su bogatom simbolikom, što se može višestruko interpretirati, a bitni su pri kronološkoj valorizaciji.¹⁰ Pronađene su dvije geme: jedna u obliku diska od minerala zelene boje s urezanim prikazom Dijane okrenute uljevo u hitonu s lukom i strijelom te prikazom psa u trku (tab. 2/1) te gema, također u obliku diska, od staklene paste bijele boje sa zelenim šarama i pojednostavljenim prikazom čovjeka s kopljem koji vodi rogatu životinju (tab. 2/2). Slični prikazi na gemama iz Salone i s prostora Slovenije datiraju se u 1. i 2. stoljeće, pa bi istom razdoblju pripadali i ovi primjerci.¹¹ Neku vrstu slične dekorativne namjene mogao je imati i zaobljeni predmet od tamnoplave paste (tab. 2/3). Ovom prilikom izdvojeni su prepoznatljivi ulomci dviju narukvica. Zbog vjerovanja u njihova magična svojstva narukvice od gagata i staklene paste crne boje česti su nalazi na kasnoantičkim lokalitetima. Najčešće se nalaze kao grobni prilozi, a radi skupocjenosti gagata nalazi od staklene paste znatno su brojniji.¹² Narukvica od staklene paste crne boje (tab. 2/4) polukružnoga je presjeka, a obzirom na slične primjerke pronađene u Saloni i na splitskom lokalitetu *Ad basilicas pictas* može se datirati od 3. do 5. stoljeća.¹³ Kasnoantičkom razdoblju pripadao bi i ulomak brončane narukvice kružnoga presjeka sa zoomorfnim prikazom stilizirane zmijske glave (tab. 2/5). Analogni primjerci na koje nailazimo u provincijalnim središtima kao što su Salona i Siscija datiraju se u 4. stoljeće.¹⁴ Perlice, iako najrašireniji oblik ženskoga nakita, pronađene su u svega tri primjerka. Ulomak kasnoantičke narebrene perlice od plave staklene paste (tab. 2/6) i zelena perla heksagonalnoga oblika, također od staklene paste, najvjerojatnije su dio naušnice (tab. 2/7). Perlice ovakva oblika izrađivane su od dragoga i poludragoga kamena, a često su korištene kod različitih tipova naušnica i ogrlica tijekom dužega vremenskog razdoblja zbog čega su kronološki neosjetljive. Treći primjerak perlice izrađen je od keramike smeđe boje s ukrasom u obliku tri žuta kruga s crnim obrubom (tab. 2/8).

Brončani prsten-ključ, kakvom pripada pronađeni ulomak (tab. 2/9), učestali je nalaz u civilnim i vojnim naseobin-

skim lokalitetima te u grobovima. Mišljenje je kako se koristio za manje škrinje i slično, a povezuje se i s mističnom simbolikom. Ovaj tip prstenja pokazuje veliku raznolikost pri izvedbi, a usprkos teško određivoj klasifikaciji može se datirati u 3. i 4. stoljeće.¹⁵ Igle su čest arheološki nalaz, karakterističan predmet ženskoga nakita i nošnje antičkoga vremena. Ovisno o različitim izvedbama glavâ igala moguće je odrediti njihovu funkcionalnu i tipološku pripadnost. Često su korištene kao ukosnice, a izrađivane su od kosti i metala. Dva ulomka brončanih ukosnica (tab. 2/10, 11) sa sačuvanom ovalnom i koničnom glavom najučestaliji su oblik i kronološki su neosjetljive.¹⁶ Slične primjerke nalazimo na lokalitetu *Ad basilicas pictas*, a datiraju se od 4. do 6. stoljeća.¹⁷ Jedinom pronađenom primjerku koštane igle ovalnog tijela nedostaje glava (tab. 2/12) što ga čini kronološki i tipološki neosjetljivim.

Fibule i kopče predmeti su svakodnevne uporabe, koristile su se za pridržavanje odjeće, a u upotrebi su od prapovijesti do srednjega vijeka. Osim funkcionalne imaju i ukrasnu namjenu te se koriste kao nakitni predmeti koji ponekad ukazuju i na socijalni status. Pronađeni luk *aucissa* fibule (tab. 2/13) polukružna je presjeka, bez ukrasa i nedostaju mu mehanizam za zakopčavanje i igla. Zaglavna pločica fibule četvrtasta je oblika. Ovaj tip fibule razvija se u zadnjoj četvrtini 1. stoljeća prije Krista i traje do kraja 1. stoljeća poslije Krista. Najrašireniji su oblik fibula toga vremena, a nalazimo ih u velikom broju na području cijeloga Rimskog Carstva. Vojničke su, ali su i u civilnoj uporabi pa ih osim u vojničkim logorima nalazimo i na civilnim lokalitetima.¹⁸ Pretpostavlja se da su izrađivane u sjevernoj Italiji.¹⁹

Među predmetima od bronce izdvojeni su predmeti slične ukrasne namjene. Radi se o ovalnom predmetu u obliku orašasta ploda (tab. 2/14) te aplici (tab. 2/15) polukružnoga oblika koja završava rupicama, a iznad je floralni motiv. Funkciju karike mogli su imati tanki brončani ulomak koji je mogao služiti pri nakitnoj nošnji (tab. 2/16) te jedini pronađeni zlatni predmet (tab. 2/17). Tu je i trn brončane pređice ukrašen stiliziranom životinjskom glavom (tab. 2/18) koji se može datirati u vrijeme kasne antike te znatno skromnija brončana igla, vjerojatno dio pojase kopče (tab. 2/19), također iz kasnoantičkoga razdoblja.

10 B. Nardelli 2007.

11 A. Nestorović 2005; B. Nardelli 2002.

12 K. Jelinčić 2008; K. A. Giunio 2010.

13 Z. Buljević 1994a; F. Oreb – T. Rismondo – M. Topić 1999, str. 55-59.

14 S. Ivčević 1994, str. 248; R. Košćević 1991, str. 24-25.

15 B. Čargo 2002.

16 R. Košćević 1991, str. 10.

17 F. Oreb – T. Rismondo – M. Topić 1999, str. 55-59.

18 S. Ivčević 2007, str. 229.

19 I. Marović 2006, str. 84.

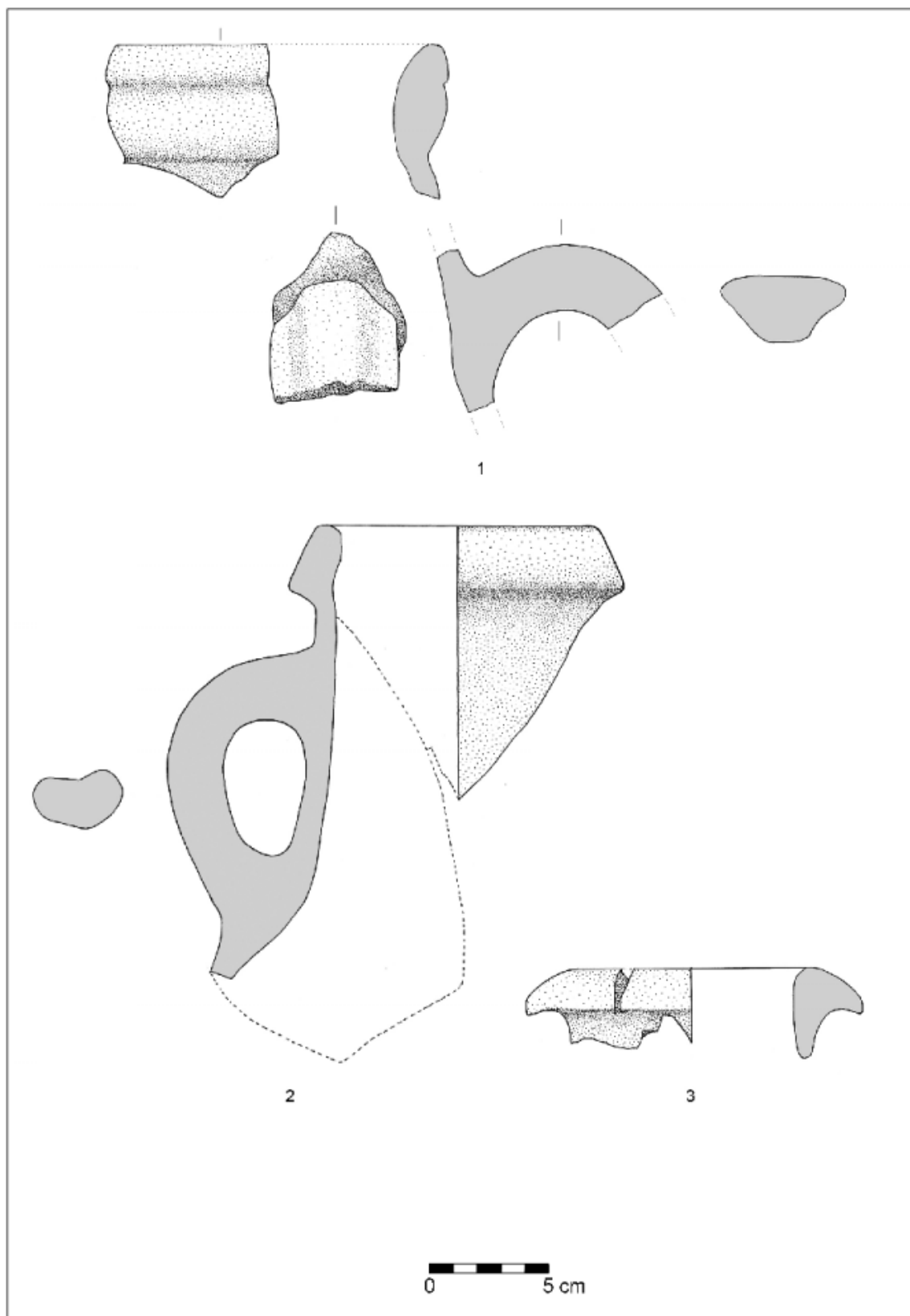

Tabla 1

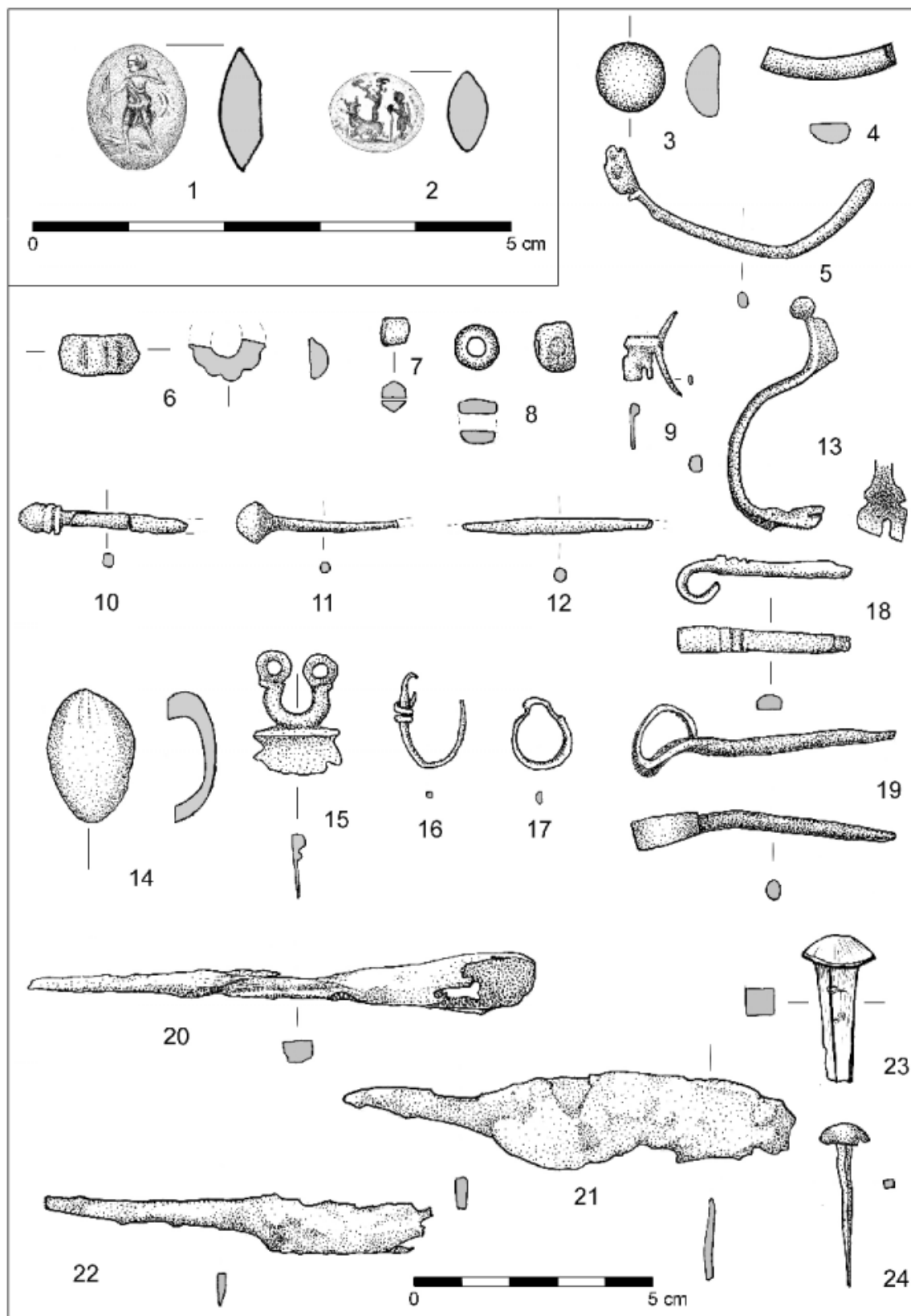

Tabla 2

Među pronađenim ulomcima rubova, ručki i dna staklenoga posuđa mogu se prepoznati različiti tipovi uobičajenoga asortimana uglavnom kasnoantičkoga staklenog posuđa. Pojedini ulomci staklenih predmeta tankih stijenki, zadebljanih i blago izvijenih rubova sa sačuvanim ručkama, uglavnom žutosmeđega puhanog stakla (tab. 3/1-4) mogli bi pripadati svjetilkama s tri ručke. Ove posude služile su kao samostalna viseća rasvjetna tijela (*monocandila*) te se koriste u dužem razdoblju, osobito u objektima sakralne namjene ponajčešće nastalim na antičkim vilama. Slične primjerke nalazimo na lokalitetu *Ad basilicas pictas*, a datirani su od 5. do 7. stoljeća.²⁰ Znaatan broj analognih primjeraka pronađen je na sakralnom lokalitetu dvojnih bazilika u Srimi kod Vodica.²¹ Ulomak zadebljanoga ruba staklene posude sa širokim ljevkastim otvorom, transparentno zelene boje, (tab. 3/5) mogao bi pripadati nekom od tipova trbušaste kasnoantičke boce. Ovaj tip boca zamijećen je diljem Rimskoga Carstva i datira se od kraja 3. do početka 5. stoljeća. Njihove inačice nalazimo kao produkte staklarskih radionica osobito na istočnom Mediteranu. Slične primjerke nalazimo na lokalitetima diljem Dalmacije kao grobne priloge: u Resniku, Krtinama, Trogiru i Solinu.²² Ulomak svijetloplave narebrene trakaste drške (tab. 3/6) kronološki je neosjetljiv. Slične narebrene drške nalazimo na raznim tipovima vrčeva i boca, a njihova pojava primjećuje se u 1. stoljeću.²³ Također su zamijećene i na jednoj od varijanti kasnoantičkih vrčeva koje se proizvode na kraju 3. i u 4. stoljeću, a rasprostranjeni su diljem Rimskoga Carstva. Različite tipove kasnoantičkih vrčeva i boca sa sličnim oblicima drški nalazimo u zbirci Franjevačkoga samostana u Sinju.²⁴ Ulomci posuđa (tab. 3/7, 8) svijetlozelene boje mogli bi pripadati čašama na nozi s kružnom stopom koje su mogle biti korištene kao posude za piće ili kaleži. Pretpostavlja se njihovo sredozemno podrijetlo, iako se na crnomorskom području počinju javljati krajem 3. i početkom 4. stoljeća, s pojedinim razlikama u izvedbi javljaju se u 6. i 7. stoljeću, osobito na sakralnim lokalitetima.²⁵ Smeđi ulomak četvrtastog dna staklene posude dekoriran je motivom reljefne četverolatične rozete (tab. 3/9). Obzirom na izostanak većega dijela posude ulomak

je tipološki i kronološki neosjetljiv. Možemo pretpostaviti kako se radi o četvrtastim bocama manjih dimenzija koje su se koristile kao neka vrsta balzamarija. Pojava ovoga posuđa i načina ukrašavanja primjećuje se već u 1. stoljeću.²⁶

Među brojnim ulomcima pronađenoga keramičkoga posuđa mogu se izdvojiti uobičajeni primjerci kuhinjskoga posuđa poput različitih zdjela, tarionika, vrčeva, amfora, tanjura i slično. Većina keramičkih predmeta obzirom na tipološku prepoznatljivost ukazuje na kasnoantičku proizvodnju. Gotovo u potpunosti su izostali keramički nalazi finije sjevernoitalske i galske produkcije, prepoznatljivi kao import za vrijeme romanizacije ovoga prostora. Osim keramičkoga posuđa uglavnom lokalne proizvodnje primjećuju se brojni ulomci transportnoga posuđa, amfora istočnomediteranske proizvodnje. Pojedini ulomci nešto finije, uglavnom crveno bojane keramike upućuju na sjevernoafričko podrijetlo. Sjevernoafričkom importu pripadale bi dvije cjelovite, plitke, crveno bojane posude s pečatnim ukrasom na unutrašnjoj strani dna. To su tanjur ukrašen koncentričnim kružnicama i plitka zdjela ukrašena koncentričnim kružnicama i stiliziranim cvjetovima. Slični primjerci pronađeni su u Saloni, na splitskom lokalitetu *Ad basilicas pictas* te u Sikulima, a datirani su od 4. do 6. stoljeća. Pronađeni primjerak (tab. 4/1) pripada, obzirom na formu po Hayesu 26, tipu 12, dok se slična dekoracija primjećuje kod Sperlonga 3 tipa, i može se datirati u 5. stoljeće. Po sredini unutarnje strane ukrašena je trima koncentričnim kružnicama, a u prostoru između najmanje i najveće kružnice urezano je pet stiliziranih cvjetova posloženih u krug. Posuda nešto plićega recipijenta, plitki keramički tanjur crvene boje s pečatnim ukrasom koncentričnih kružnica raspoređenih radijalno na unutrašnjoj strani dna (tab. 4/2), svojom formom pripadala bi tipu Hayes 61 A/B, dok se slične dekoracije primjećuju kod Style A(iii), a mogu se datirati u 5. stoljeće.²⁷ Slični tipovi posuđa pronađeni su i u Dioklecijanovoj palači za koju su glavni snabdjevači posuđa bile sjevernoafričke radionice koje se lako mogu locirati u Kartagi.²⁸ Sjevernoafričkoj kasnoantičkoj produkciji pripadali bi ulomci keramičke svjetiljke s istrošenim ukrasom srca i cvijeta na

20 F. Oreb – T. Rismondo – M. Topić 1999, str. 95-104.

21 I. Fadić 2005.

22 I. Fadić 1994; Z. Buljević 1994b; I. Kamenjarin 2005.

23 C. Isings 1971, str. 63-76.

24 I. Fadić 1980, str. 127-148.

25 F. Oreb – T. Rismondo – M. Topić 1999, str. 95-104.

26 V. Damevski 1976.

27 M. Bonifay 2004, str. 158-159, 167-171, 190-192, 197-198.

28 I. Dvoržak Schrunck 1989, str. 92.

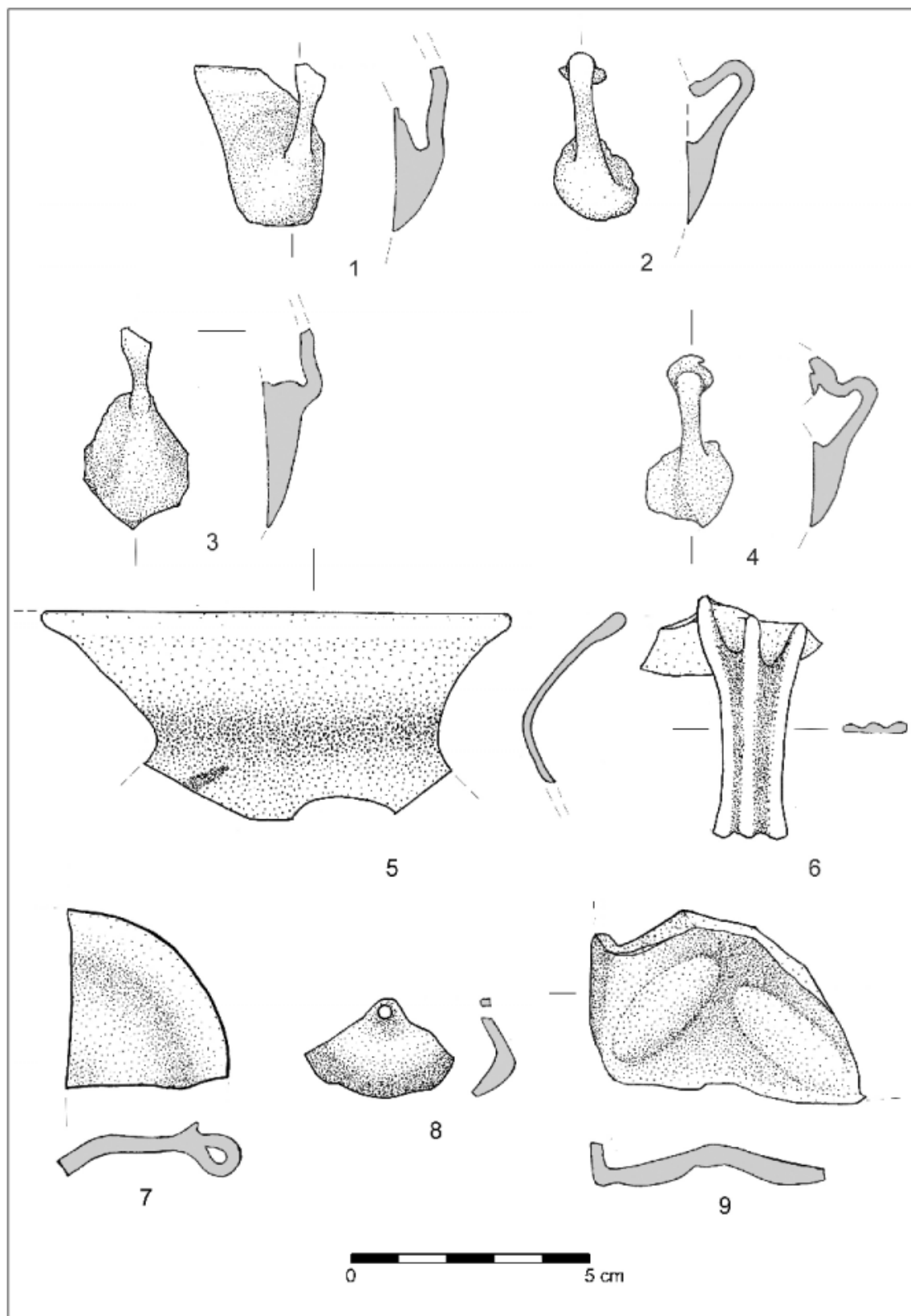

Tabla 3

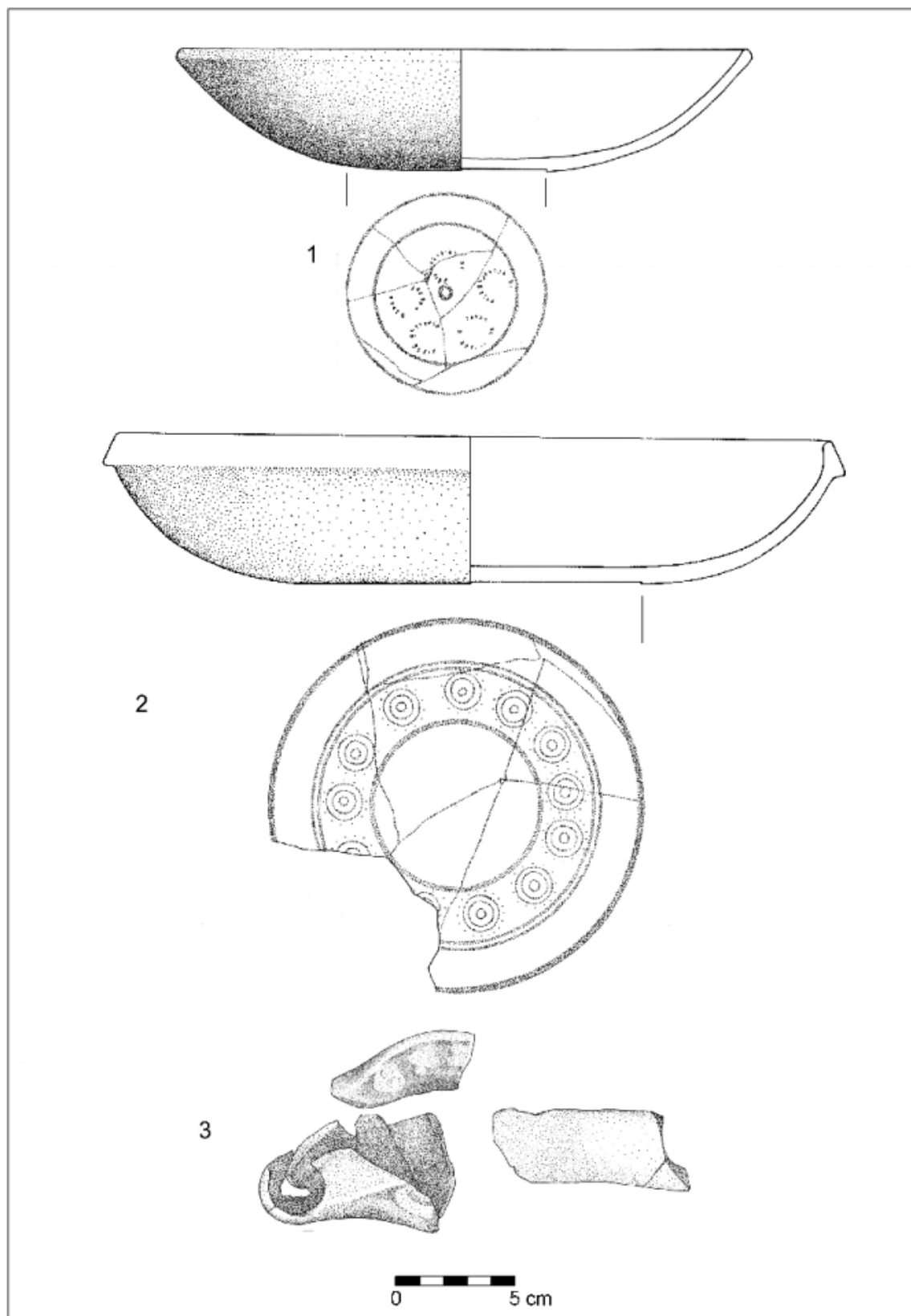

Tabla 4

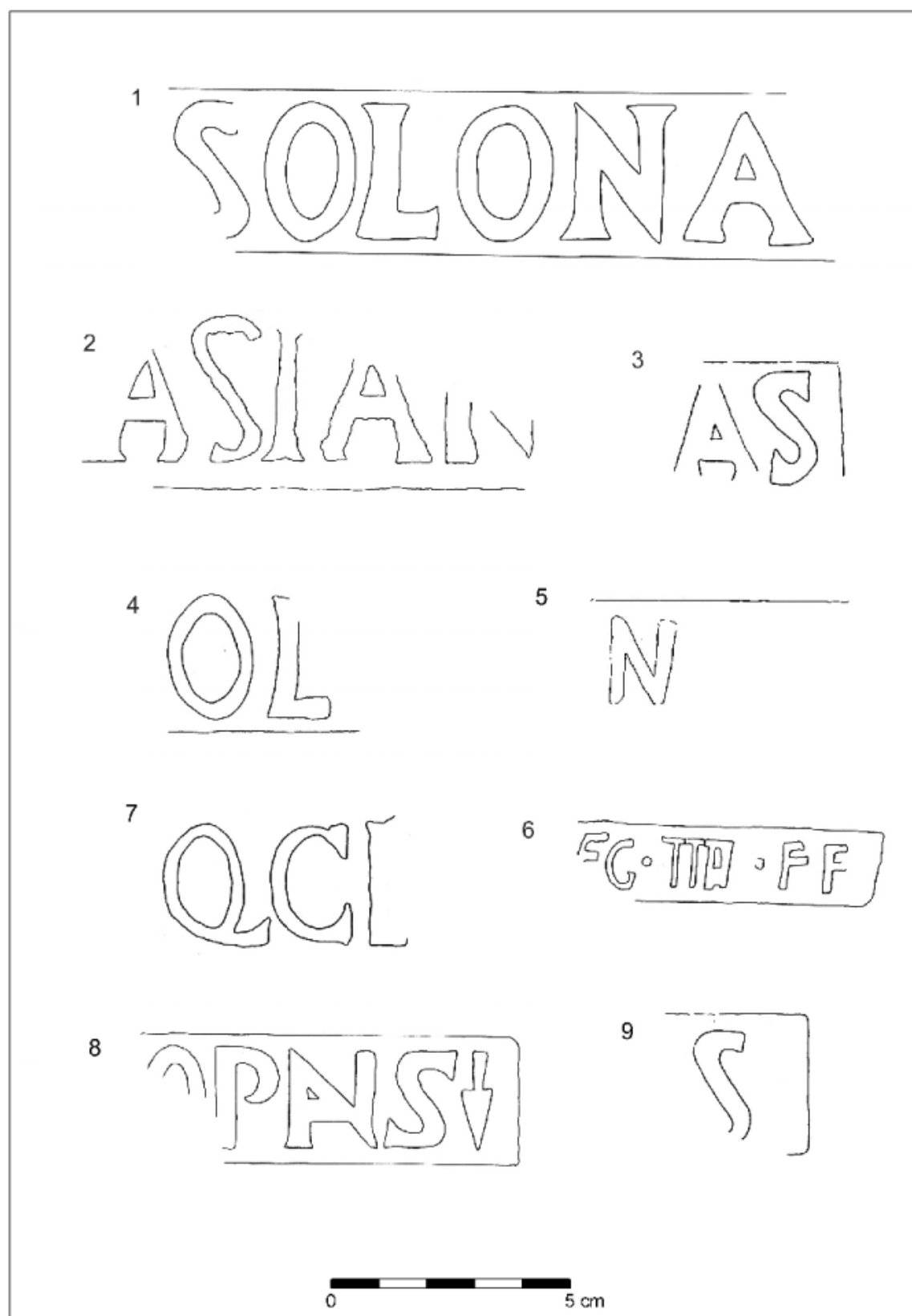

Tabla 5

pojasu diska (tab. 4/3). Na sačuvanom ulomku kratkoga nosa svjetiljke vidljivi su tragovi gorenja. Ovi ulomci mogli bi pripadati svjetiljci s velikim ovalnim diskom, uskoga nakošenog ramena i kratkoga nosa, po Hayesu tip I ili II. Obzirom na slične analogne primjerke s područja Salone, pronađeni ulomci kasnoantičke svjetiljke mogu se datirati od 4. do 6. stoljeća.²⁹

U keramičke nalaze ubrajaju se i tegule sa sačuvanim pečatima radionica. Od deset pronađenih tegula s pečatom radionice, najviše ih potječe iz sjevernojadranskih radionica smještenih u dolini Pada. Jedna s cjelovitim natpisom *SOLONA* ukazuje na podrijetlo iz istoimene radionice (tab. 5/1), dok četiri primjerka (tab. 5/3, 4, 5, 9) imaju sačuvano samo jedno ili dva reljefna slova unutar pravokutne podloge, ali vjerojatno također pripadaju proizvodima radionice *SOLONAS*. Jedan primjerak sa sačuvanim natpisom *QC...* (tab. 5/7) najvjerojatnije je iz radionice *Quinti Clodi Ambrosi*. Slova su utisnuta što je karakteristika ovih pečata bez kartuše. Primjerci s natpisom *...OPANS↓* (tab. 5/8) i s natpisom *...ASIAN* (tab. 5/2) izrađene su u radionici *PANSIANA* te s gore navedenima čine fundus uvezenih tegula iz perijadranskih radionica koje su bile aktivne tijekom 1. stoljeća. Među pronađenim pečatima je i jedan s natpisom *...EG•III•FF* (tab. 5/6). Ova tegula proizvedena je u rimskom vojnom logoru u Burnu (*Burnum*), a oznaka pripada IV. legiji *Flavia Felix* koja je u Burnu bila stacionirana od 70. do 86. godine.³⁰ Nalazi ovih opeka ukazuju na veću građevinsku aktivnost tijekom 1. stoljeća, kada vjerojatno započinje i gradnja kompleksa.

Kao posebni nalazi još su izdvojeni željezni tuljac za nasađivanje na dno koplja (tab. 2/20) kako bi koplje dobilo još jednu oštricu koja se mogla koristiti u slučaju oštećenja vrha, a služio je i za zabijanje koplja u zemlju.³¹ Ovaj nalaz oružja kronološki je neosjetljiv, kao i dva loše očuvana željezna noža s trnom za nasađivanje (tab. 2/21, 22) te dva primjerka brončanih čavla (tab. 2/23, 24).

RAZMATRANJA I ZAKLJUČAK

Pronađeni arheološki ostaci pripadaju dijelu građevinskoga sklopa antičke vile. Njezin položaj pomno je odabran maksimalno koristeći prirodne resurse i mikropejzažne karakteristike prostora, poput brojnih analognih objekata, osobito s područja Istre i Dalmacije.³² Ostaci antičkoga kompleksa nalaze se na blago terasastom

prostoru neposredno sjeverno uz potok Smokovik. Radi se o idealno odabranom strateško-gospodarskom položaju unutar salonitanskoga agera. Splitski je poluotok u topografskom smislu imao veliku važnost za Salonu i salonitanski zaljev kao prirodni zaklon te kao dio polja koje je bilo osnova za poljoprivrednu djelatnost stanovništva. Blizina morske obale i salonitanske luke, kao i blizina komunikacije koja je povezivala središte provincije Salonu s prostorom splitskoga poluotoka, govori o važnosti prostora na kojem se smjestio antički kompleks. Navedene geostrateške osnove ovom kompleksu omogućile su kontinuirani višestoljetni razvoj koji se na prostoru Bartulovih njiva može pratiti do srednjovjekovnih solana.

Obzirom na stratigrafske odnose i pokretne arheološke nalaze, koji se najranijim nalazima novca datiraju u 2. stoljeće prije Krista, prve građevinske aktivnosti moguće je pretpostaviti u 1. stoljeću. Tada u sklopu procesa romanizacije dolazi do pravilne izmjere i podjele salonitanskoga zemljišta na centurije. Ovim procesima dolazi do gospodarskih promjena u privređivanju, intenzivira se proizvodnja maslina, vinove loze, eksploatira se kamen i proizvodi sol, što se odrazilo i na pejzažna obilježja. Zbog ovoga procesa nastaju i prvi gospodarsko-ladanjski objekti i imanja – rustične vile koje postaju važan segment društveno-ekonomskoga načina življenja i privređivanja

Na predjelima nekadašnjega salonitanskoga polja nalazimo brojne gospodarsko-ladanjske građevine koje su većinom neistražene, osim nekih dijelova starokršćanske arhitekture poput objekata u mjestima Rupotine, Rižinice, Majdan, Gračić, Libovac, Žrnovnica, Stobreč, Bijaći i Resnik-Tarce. Njihov je smještaj u pravilu duž prometnica koje su sačuvale antičku limitacijsku podjelu. Na kaštelanskom dijelu salonitanskoga agera rimski gospodarski objekti i prateće nekropole, poput vila u Brižinama, Krtinama, Trsteniku, Mirima, Sv. Marti, Dumanščinama i uz Javorski put, uglavnom su smješteni na rubnim dijelovima centurijacije, posebno na križanjima pravaca uzdužnih i poprečnih komunikacija (*cardi* i *decumani*). Arheološki nalazi koji se povezuju s ostacima antičkih rustičnih vila pronađeni su i na prostoru Balancana kod crkve Gospe od snijega, Stombrate, Škrabinac kod Kaštel Sućurca.³³ Na splitskom poluotoku, na obližnjem prostoru Bilica i Mejaša, još i danas su vidljivi tragovi rimske centurijacije koji su ostali sačuvani i u pravcima nekih važnijih

29 V. Bubić 2012.

30 I. Pedišić – E. Podrug 2007.

31 L. Bekić 1998, str. 235, tab. 2/9.

32 V. Begović – I. Schrunck 2002, str. 113; M. Zaninović 1995, str. 93.

33 I. Šuta 2007; M. Zaninović 1995, str. 93; I. Babić 1991, str. 52-59.

Slika 17
Zračna snimka s jasno vidljivim ostacima centurijacije salonitanskoga agera (J. Bradford, 1957)

komunikacija grada Splita (sl. 17).³⁴ Na različitim predjelima Splita (Poljud, Sutrojica, Neslanovac, Sustipan, Gripe, Škrape...) pronađeni su i tragovi antičkih građevina odnosno rustičnih vila,³⁵ dok su u široj okolici predmetnoga lokaliteta brojni slični nalazi. Na Karabašima ispod zgrade Okružnoga zatvora također su pronađeni ostaci vjerojatno stambeno-gospodarskoga objekta, a zabilježen je

i antički nadgrobni natpis, dok se na predjelu Dračevca pretpostavlja objekt stambeno-gospodarskog karaktera.³⁶ Na predjelu Smokovika početkom 20. stoljeća Lovre Katić spominje ostatke žrnjeva za koje pretpostavlja da pripadaju gospodarskom objektu.³⁷ Ostaci arhitekture kao i grobovi pronađeni su na obližnjem području Kmana i Kacunara. Naime, godine 1971. prilikom radova istočno

34 T. Rismondo 2003.

35 T. Marasović – F. Oreb 1977, str. 78.

36 F. Buškariol 1987, str. 30.

37 L. Katić 1950, str. 83.

od benzinske postaje na Kmanu pronađeni su antički zidovi i grobovi, kao i godine 1962. na prostoru Brda (Ravne njive), na predjelu Boktuljin put.³⁸

Ti lokaliteti s pretpostavljenim gospodarskim objektima ukazuju na brojnu prisutnost rustičnih vila na splitskom poluotoku. Nažalost, stupanj istraženosti i stručne valorizacije, u smislu funkcionalnih i kronoloških vrijednosti pronađenih ostataka na prostoru splitskoga poluotoka, gotovo u potpunosti izostaju. Pojedini objekti datirani su na osnovu nalaza grobova koji učestalo nastaju uz ove sklopove. Tako se nastanak i funkcioniranje ovih objekata široko vremenski datira u razdoblje prije nastanka Dioklecijanove palače, odnosno od 3. do 4. stoljeća. Pretpostavlja se kako je sličan objekt prethodio i samoj Palači. Često se, osobito na ruralnim prostorima, kontinuitet rustičnih vila može pretpostaviti i na starokršćanskim lokalitetima. Brojni primjeri kontinuiranoga razvoja ovih objekata registrirani su i na splitskom poluotoku poput Gospe od Žnjana, Sv. Izidora na Sućidru, Sv. Lovre na Pazdigradu, Gospe od Špinuta, Sv. Mande na Škrapama, Sv. Trojice, dok se na prostoru Dujmovače sličan slijed također može pretpostaviti.³⁹

Analizirajući primjere sa širega istočnojadranskog prostora može se zaključiti da pronađeni ostaci arhitekture pripadaju, najšire rečeno, gospodarsko-ladanjskom objektu (rustičnoj vili) priobalnoga tipa. Ovi objekti nastaju uz poštivanje geografskih osnova i graditeljskih zakonitosti, osobito insolacijske pogodnosti. Oblik, veličinu i sadržaj vila određuje primarna, a kod nekih reprezentativnih primjeraka iz Istre isključivo ladanjska namjena. Namjenu, kompleksnost i luksuznost objekta i pojedinih prostorija uvjetuju ekonomsko-gospodarske potrebe i mogućnosti vlasnika.

Pronađene prostorije vjerojatno pripadaju krajnjem jugoistočnom dijelu znatno većega obiteljsko-gospodarskoga sklopa čiji se nedefinirani ostaci pružaju prema sjeveru i zapadu. Osim izostanka građevinskih elemenata poput suspenzura, tubula, mozaika, fresaka, štukatura i sličnih nalaza karakterističnih za luksuznije prostorije termalnoga karaktera, namjena pronađenih prostorija ukazuje na skromniji termalni dio ovoga kompleksa. Apside u ranocarskim vilama nalazimo na termama, solarijama i posebnim dvoranama za okupljanje, dok se kod kasnoantičkih vila nalaze na termalnim prostorijama i dvoranama

za audijenciju.⁴⁰ Na reprezentativnom primjerku ladanjske vile i rezidencijalnih termi u uvali Verige na Brijunima uz veliku centralnu prostoriju s apsidom nalaze se prostorije za odmor i sastajanje. Ta prostorija bila je povezana s bazenima za hladnu, toplu i vruću vodu, svlačionicom te parnom kupelji. Asimetrični tlocrti reprezentativnih vila iz Istre navode se kao karakteristika gradnje ladanjskih objekata 1. stoljeća.⁴¹

Naime, pojedine pronađene prostorije povezane su sustavom kanala i imaju sačuvane ostatke hidraulične žbuke, tako da im se može pretpostaviti akumulacijski karakter. Obzirom na tlocrtni oblik i površinu neke od istraženih prostorija mogle su u pretpostavljenom termalnom dijelu kompleksa služiti kao svlačionice (*apodyterium*), odnosno kao manje prostorije za znojenje (*sudatorium*) ili kao hladne kupelji (*frigidarium*).⁴² Treba imati na umu kako odvodne i akumulacijske karakteristike pronađenih sustava i prostorija mogu imati i gospodarski karakter. Pored tradicionalne maslinarsko-vinogradarske djelatnosti, blizina potoka i pad terena ukazuju na mogućnost postojanja mlinica. Prirodne pogodnosti i kontinuirano postojanje solana te njihovo spominjanje u povijesnim izvorima na tim prostorima također ukazuju na mogućnost ove vrste gospodarske djelatnosti još u antičko doba.

Bez obzira na funkcionalni karakter pronađenih prostorija, na osnovi načina i tehnika gradnje, odnosa među pronađenim zidovima i podnicama pojedinih prostorija, te u prvom redu po databilnim pokretnim nalazima može se zaključiti kako je kompleks nastao nakon sredine 1. stoljeća poslije Krista. Antički kompleks je uz planske faze dogradnje tijekom dužega razdoblja funkcionirao do početka 5. stoljeća. Neke suhozidne pregradne intervencije u prvom redu treće prostorije, kao i nalazi novca iz 6. stoljeća, ukazuju i na nešto duže korištenje dijela građevinskoga sklopa. Tada južne prostorije vjerojatno u funkciji kupaonica prestaju funkcionirati, a ostali prostor mijenja primarno pretpostavljenu termalnu namjenu. Zbog izostanka adekvatnih pokretnih nalaza pretenciozno bi bilo govoriti o eventualnoj ranokršćanskoj sakralnoj namjeni prostorije 3, iako postoje pretpostavke o kontinuitetu i starokršćanskom razvoju vezane uz prostor Dujmovače i nastanak crkve sv. Dujma.

Nalazi grobova na obližnjem sjevernom prostoru ukazuju na nekropolu koja je pripadala ovom kompleksu.

38 T. Marasović – F. Oreb 1977, str. 96-98.

39 Ž. Rapanić 1980.

40 V. Begović- I. Schrunk 2003, str. 104.

41 V. Begović Dvoržak 1998, str. 51.

42 V. Begović Dvoržak 1998, str. 52.

Nadgrobnna stela i grobovi u amforama ukazuju na kasnoantičko razdoblje nastanka nekropole, odnosno na vrijeme kada su nastajanje i razvoj nekropola uvjetovali cestovni pravci. U ovom kontekstu sagledan je i ulomak nadgrobnne stele, pronađen godine 1910. u suhozidnoj ogradi na prostoru Dujmovače, kao pokazatelj pružanja trase komunikacije koja je povezivala provincijalno središte Salonu od Meteriza, preko Dujmovače, Kmana i Manuša do rta marjanskoga poluotoka, prikazane na Tabuli Peutingeriani.⁴³ Pretpostavku o postojanju takve nekropole potvrđuju i nalazi stela na položaju nekadašnje željezničke stanice Vranjic-Solin, odnosno odvojka spomenute

antičke komunikacije prema Vranjicu.⁴⁴ Nadgrobnne stele u funkciji spolija primijećene su i na obližnjoj crkvi sv. Duje, obnovljenoj u 17. stoljeću.

Arheološkim istraživanjima provedenim na arheološkom lokalitetu Dujmovača – Zagorski put otkriveni su i unatoč zahtjevnosti planiranih radova u znatnoj mjeri sačuvani ostaci antičkoga objekta većih dimenzija. Zahvaljujući tim nalazima širi prostor, trenutno zapušten i manjim dijelom izgrađen montažnim objektima, zaštićen je kao nepokretno kulturno dobro. Tako je uz navedene kulturno-povijesne ostatke prostor Dujmovače dodatno dobio na važnosti unutar šire arheološke zone.

Kratice

AV	= Arheološki vestnik
BAR	= British Archaeological Reports
HAG	= Hrvatski arheološki godišnjak
KZ	= Kaštelanski zbornik
OA	= Opuscula arhaeologica
Obavijesti HAD-a	= Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva
RFFZd	= Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio povijesnih znanosti
VAHD	= Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku
VAMZ	= Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu
VAPD	= Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku

Literatura

- I. Babić 1991 Ivo Babić, *Prostor između Trogira i Splita*, Kaštel Novi 1991.
- V. Begović Dvoržak 1998 Vlasta Begović Dvoržak, *Raskoš rimskih ladanjskih vila – terme rezidencijalnog kompleksa na Brijunima*, VAMZ 30-31, Zagreb 1998, 47-70.
- V. Begović – I. Schrunck 2002 Vlasta Begović- Ivančica Schrunck, *Rimske vile Istre i Dalmacije, I dio: Pregled lokaliteta*, Prilozi instituta za arheologiju 19, Zagreb 2002, 113-130.
- V. Begović – I. Schrunck 2003 Vlasta Begović- Ivančica Schrunck, *Rimske vile Istre i Dalmacije, II dio: Tipologija vila*, Prilozi instituta za arheologiju 20, Zagreb 2003, 95-112.
- L. Bekić 1998 Luka Bekić, *Tri manje privatne zbirke s Garduna*, OA 22, Zagreb 1998, 233-242.

43 Ž. Miletić 1992, str. 41.

44 D. Kečkemet -I. Javorčić 1984, str. 33-40.

- M. Bonifay 2004 Michael Bonifay, *Etudes sur la ceramique romaine tardive d'Afrique*, BAR International Series 1301, Oxford 2004.
- J. Bradford 1957 John Bradford, *Ancient landscape. Studies in field archaeology*, London 1957.
- V. Bubić 2012 Vinka Bubić, *Kasnoantičke svjetiljke iz Arheološkog muzeja u Splitu*, VAPD 105, Split 2012, 117-178.
- Z. Buljević 1994a Zrinka Buljević, *Narukvice od stakla i gagata*, Salona Christiana. Artes Minores, Split 1994, 251-253.
- Z. Buljević 1994b Zrinka Buljević, *Kasnoantičko staklo*, Salona Christiana. Artes Minores, Split 1994, 258-264.
- F. Buškariol 1987 Frane Buškariol, *Bilice kod Solina – Klis – Grlo*, Obavijesti HAD-a 19/ 1, Zagreb 1987, 29-30.
- B. Čargo 2002 Boris Čargo, *Cljučevi i lokot*, Longae Saloniae, I, II, Split 2002, 549-559 (I), 223-215 (II).
- V. Damevski 1976 Valerija Damevski, *Pregled tipova staklenog posuđa iz italjskih, galskih, mediteranskih i porajnskih radionica na području Hrvatske u doba Rimskog Carstva*, AV 25/1974, Ljubljana 1976, 62-87.
- I. Dvoržak Schrunck 1989 Ivančica Dvoržak Schrunck, *Dioklecijanova palača od 4. do 7. stoljeća u svjetlu keramičkih nalaza*, VAMZ 22, Zagreb 1989, 91-105.
- I. Fadić 1980 Ivo Fadić, *Antičko staklo u arheološkoj zbirci Franjevačkog samostana u Sinju*, Cetinska krajina od prethistorije do dolaska Turaka. Znanstveni skup Sinj, 3. – 6. VI 1980, Izdanja HAD-a 8, Split 1980, 127-148.
- I. Fadić 1994 Ivo Fadić, *Kasnoantički grob u Resniku*, KZ 4, Kaštela 1994, 159-167.
- I. Fadić 2005 Ivo Fadić, *Nalazi kasnoantičkog stakla na Srimi*, Srima – Prižba. Starokršćanske dvojne crkve, Šibenik 2005, 219-257.
- K. A. Giunio 2010 Kornelija A. Giunio, *Nakit od gagata iz fundusa Arheološkog muzeja Zadar*, Histria antiqua 19, Pula 2010, 193-204.
- C. Isings 1971 Clasina Isings, *Roman Glass in Limburg*, Archaeologica Traiectina IX, Groningen 1971.
- S. Ivčević 1994 Sanja Ivčević, *Brončane narukvice*, Salona Christiana. Artes Minores, Split 1994, 248-250.
- S. Ivčević 2007 Sanja Ivčević, *Aucissa fibule iz antičke Aserije*, Asseria 5, Zadar 2007, 227-280.
- K. Jelinčić 2008 Kristina Jelinčić, *Kasnoantičke narukvice od staklene paste s lokaliteta Virovitica-Kiškorija jug*, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 24, Zagreb 2008, 213-220.
- I. Kamenjarin 2005 Ivanka Kamenjarin, *K. Štaflić – Resnik. Zaštitno iskopavanje i konzervacija*, HAG 1/2004, Zagreb 2005, 225-227.
- L. Katić 1950 Lovre Katić, *Topografske bilješke solinskog polja*, VAHD LII/1935-1949, Split 1950, 79-96.

- L. Katić 1956 Lovre Katić, *Reambulacija dobara splitskog nadbiskupa 1397. godine*, Starohrvatska prosvjeta, III ser., sv. 5, Split 1956, 135-177.
- S. J. Keay 1984 Simon J. Keay, *Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean, A typology and economic study: the Catalan evidence*, BAR International Series 196 (I), Oxford 1984.
- D. Kečkemet – I. Javorčić 1984 Duško Kečkemet – Ivo Javorčić, *Vranjic kroz vjekove*, Split 1984.
- R. Košćević 1991 Remza Košćević, *Antička bronca iz Siska. Umjetničko-obrtna metalna produkcija iz razdoblja Rimskog Carstva*, Zagreb 1991.
- T. Marasović – F. Oreb 1977 Tomislav Marasović – Franko Oreb, *Obrada graditeljskog nasljeđa u okviru projekta »Splitski poluotok«. Programi za provedbeni urbanistički plan*, Godišnjak zaštitospomenika kulture 2-3/1976-1977, Split 1977, 75-108.
- I. Marović 2006 Ivan Marović, *Aucissa fibule s natpisom u arheološkim muzejima u Zagrebu, Zadru i Splitu*, VAPD, Split 2006, 81-99.
- Ž. Miletić 1992 Željko Miletić, *Istočna i jugoistočna nekropola Salone*, RFFZd 30(17)/1990-1991, Zadar 1992, 21-50.
- B. Nardelli 2002 Bruna Nardelli, *Gemme*, Longae Salonae, I, II, Split 2002, 203-216 (I), 120-121 (II)
- B. Nardelli 2007 Bruna Nardelli, *O gemama iz Splita: od prostora do Muzeja*, VAPD 100, Split 2007, 79-104.
- A. Nestorović 2005 Aleksandra Nestorović, *V dragulje vbrušene podobe. Rimske geme Slovenije*, Ljubljana 2005, (katalog izložbe).
- F. Oreb – T. Rismondo – M. Topić 1999 Franko Oreb – Tajma Rismondo – Miroslava Topić, *Ad basilicas pictas*, Split 1999, (katalog izložbe).
- I. Pedišić – E. Podrug 2007 Ivan Pedišić – Emil Podrug, *Antički opekarski pečati iz fundusa Muzeja grada Šibenika*, OA 31, Zagreb 2007, 81-142.
- Ž. Rapanić 1980 Željko Rapanić, *Prilog proučavanju kontinuiteta naseljenosti u salonitanskom ageru u ranom srednjem vijeku*, VAHD 74, Split 1980, 189-217.
- T. Rismondo 2003 Tajma Rismondo, *Naselja i naseljavanje na splitskom poluotoku od prapovijesti do srednjeg vijeka*, Histria antiqua 11, Pula 2003, 329-340.
- I. Šuta 2007 Ivan Šuta, *Arheološka istraživanja kod Stare masline u Kaštel Štafiliću*, KZ 8, Kaštela 2007, 291-308.
- M. Zaninović 1995 Marin Zaninović, *Villae rusticae u pejzažu otoka i obale antičke Dalmacije*, Histria antiqua 1, Pula 1995, 87-96.

Summary

Vedran Katavić – Ana Sunko Katavić – Tomislav Jerončić

Archaeological Rescue Excavations of the Roman Farming and Leisure Complex in Dujmovača

Key words: Dujmovača – Zagorski put (Bartulove njive), ager of Salona, countryside villa

During the archaeological excavations at the Dujmovača – Zagorski put site, of around 400 m² in area, established are remains of Roman architecture and multilayer stratigraphic relations. Most part of the artefacts belong to the Roman stages of development of this part of the ager of Salona. Some immobile artefacts indicate medieval origin, however there are no significant and chronologically more precise mobile artefacts originating from that period of time. The excavated Roman architecture remains are preserved at the level of their walls and wall foundations, canal systems, floors and floorings, belonging to buildings consisting of larger numbers of rooms. Since the found walls spread out of the excavated areas, some of the rooms, especially those in the western part, have not been fully defined. The excavated rooms most probably belong to the south-easternmost part of a much larger family-economy complex. The assumed purpose of the rooms indicates their thermal character. From the construction methods and techniques, the relations between the excavated walls and floorings of particular rooms, and first of all the datable mobile artefacts, it may be concluded that the excavated complex was developed in the mid 1st century, and was functional till the early 5th century. Some dry stone separation interventions in the third room, as well as the found 5th century coins indicate an even longer period of utilisation of this part of the complex. To this Classical architectural complex also belong excavated single graves of an assumed nearby necropolis. The graves indicate proximity of an important communication, as one of numerous natural conditions suitable for occurrence of a Roman complex.